

ДО ПИТАННЯ ПРО КРИТЕРІЇ ВІДБОРУ ЛІТЕРАТУРНИХ ТВОРІВ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ В ШКОЛАХ

У статті викладена думка автора стосовно нагальних питань сучасної літературної освіти та про критерії відбору літературних творів для вивчення в класі.

Протягом останніх десятиліть шкільні програми викладання як української, так і зарубіжної літератур пережили безліч перетворень, яких, з огляду на зміни, що відбулися й продовжують відбуватися в суспільстві, не unikнути. Однак, на превеликий жаль, якість та обґрунтованість внесених змін продовжують викликати сумніви, а подеколи й навіть глибоке занепокоєння та обурення української вчительської та батьківської громади. Виникає питання: якщо список авторів та їхніх творів для вивчення в школі затверджується спеціалістами МОН Молодшпорту України, яким механізмом визначення пріоритетності матеріалів користуються фахівці? І взагалі, чи існує такий механізм? Адже в громадянському суспільстві такий механізм мав би бути широко відомим, переконливим та прозорим.

Відомо, наприклад, що в Сполучених Штатах Америки не існує механізмів затвердження літературних творів, обов'язкових для вивчення в школі. Натомість, існують випробувані роками складні й вимогливі механізми відбору навчальних матеріалів *силами практикуючих педагогів*, які розуміють, що високий відсоток навчальних посібників, що пропонуються в галузі, не є апробованим в умовах навчального процесу. До знань про важливість і характеристики систем відбору майбутні вчителі в США долучаються протягом професійної підготовки. Звичайно, у цьому випадку все залежить від професіоналізму та відповідальності окремого педагога. Але тут, знову ж таки, існують *системи подачі й розгляду скарг* громадян із приводу низької якості навчальних матеріалів. Також, відібрані окремим педагогом матеріали затверджуються після апробації спеціальними шкільними радами фахівців. До того ж, у найдемократичнішому суспільстві світу існує сувора цензура, яка *«наполягливо не рекомендує»* (досл. перекл. автора) до розгляду в школі певні літературні твори. До списку творів *non grata* для вивчення в шкільному віці в США серед 25 найбільш небажаних потрапили, наприклад, *«Над безоднею в житті» Дж. Д. Селінджера* та *«Убити пересмішника» Харпер Лі* [3, 28-29]. Тобто, навіть такі відомі твори високої художньої якості відкинуті педагогами через маркування їх як «суспільно небезпечних» – причому не взагалі, а саме для вивчення в шкільному колективі

* © Шелдагасва-Петренко Г. О.

НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГУ

в підлітковому віці. Адже американська батьківська громада не схвалює читання дітьми брудного сленгу, ужитого задля художньої автентичності сюжету Дж. Д. Селінджером (майже весь згаданий сленг «дезодоровано» при перекладі на російську та українську, і для наших школярів твір є цілком безпечним); щодо твору Харпер Лі, американські педагоги дуже обережно ставляться до будь-яких згадувань про расові конфлікти в умовах класної кімнати, наповненої емоційними підлітками з різним кольором шкіри. Взагалі, у мультикультурному суспільстві, що сформувалося й продовжує формуватися в США, будь-які навчальні матеріали, літературні твори зокрема, змушені проходити випробування на потенційну здатність виховувати міжрасову, міжконфесійну, міжнаціональну толерантність, коректність, такт тощо. Зауважимо, що це можливо, знову ж таки, за наявності небайдужих високопрофесійних кадрів освітньої галузі та за умови їхнього відповідального ставлення до своїх обов'язків.

Що ми маємо натомість в Україні? У нашому випадку відсоток апробованих навчальних матеріалів для вивчення в умовах школи теж дуже низький. Але в нас ситуація значно гірша через те, що в учителя-практика взагалі немає права голосу стосовно відмови від вивчення тих творів, які за певних умов можна вважати небажаними, хоча вони й затверджені міністерством. Скажімо, високохудожній твір М. Булгакова «Майстер і Маргарита» дуже важко сприймається дітьми із сімей віруючих християн: такі учні почуваються ніяково через несхвалення батьками прочитання нимитвору. Тут, хоч і опосередковано, нівелюється право особистості на свободу совісті. До того ж, суперечки про прочитане поглиблюють конфлікт між дітьми із сімей із різними традиціями виховання: релігійними – з одного боку, світськими – з іншого. Чи ж це допустимо? Подібні питання потребують негайного врегулювання через надання вчителю й дитині права вибору, або рекомендації міністерства стосовно іншого високохудожнього твору того ж автора.

Дійсно, літературознавці стверджують, що художня вага творів є пріоритетною, у той час як про виховну цінність можна взагалі не згадувати на уроці. Однак, реальне життя диктує протилежне: в умовах шкільного вивчення літературних творів виховний аспект має враховуватися в першу чергу. Адже, за Е.-М. Хемінгуєм, «усе, що людина прочитала, стає її життєвим досвідом» [2, с. 279–286]. І не всує за радянських часів літераторів називали «інженерами людських душ». Який же вплив може справити на зростаючу неокріплу душу прочитання «Парфумера» Патріка Зюськінда, що викликає у старшокласника почуття огиди? Або ж які високоморальні цінності можна почерпнути з «Джаккома» Джеймса Джойса, після прочитання якого діти здивовано знижують плечима? І яких би зусиль не

НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГУ

докладав учитель, пояснюючи теорію «потoku свідомості» у творчості Джеймса Джойса, або, скажімо, поняття розгорнутої метафори у творчості Кафки, у дітей усе одно виникає почуття, що вони марно згаяли час на затверджених міністерством авторів. Час, за який учителю держава платить гроші платників податків. А ми ж навели тільки декілька прикладів.

Таким чином, програми з літератури потребують ретельного перегляду. Більше того, деякі аспекти тлумачення окремих творів мають бути апробовані, результати апробації – обговорені педагогами-практиками разом зі спеціалістами із психології та соціальної педагогіки. Причому укладачі програм мають опікуватися не тільки вихованням міжконфесійної, міжнаціональної, міжрасової толерантності (що є вкрай необхідним у нашій країні, адже ми, як і весь світ, рухаємося в напрямку мультикультурності), а й безпечністю рольових моделей поведінки, представлених героями літературних творів; відповідністю між ідеями, присутніми у творі, та віком дитини; пріоритетністю сімейних та моральних цінностей (що представлені, скажімо, у творчості геніального російського письменника Тургенева та інших російських письменників, творчість яких раніше вивчалася – тепер взагалі не вивчається за діючою програмою – і могла б з великою користю й легкістю вивчатися мовою оригіналу: багатомовність збагачує, а не збіднює душу); принципом посиленості в умовах здоров'язберігаючих технологій (скільки сторінок творів дитина може прочитати протягом певного часу); першочерговістю вивчення творів високої художньої якості (хоча цей принцип не може бути основним у випадку шкільного вивчення з вищезгаданих причин). Важливо також надавати перевагу оригінальним творам, а не скороченням, адаптуванням, екранізаціям, хоча останні, у випадку їх високої якості, можуть слугувати потужним інструментом підвищення мотивації до прочитання.

Пам'ятаймо також, що вивчення літератури є не тільки потужним інструментом виховання, а й унікальним медіумом міжкультурного спілкування: світ літературних знань має бути відкритим, незамкненим. Моральні цінності різних культур в умовах міжкультурного спілкування за допомогою літературних творів збагачують особистість читача, виховують людяність. Саме за потенційною здатністю виховання в учнів ЛЮДЯНОСТІ ЯК НАЙВИЩОЇ МОРАЛЬНОЇ ЯКОСТІ й варто обирати твори для шкільного вивчення. Автори та їхні доробки, що так чи інакше підривають моральні устої суспільства, породжують чи поновлюють небезпечні соціальні конфлікти, не можуть бути обраними для розгляду в умовах класної кімнати.

На сьогоднішній день в Україні виховання гідного високomorального громадянина є завданням номер один – адже це запорука виживання нації. За висловлюванням Дмитра Васильо-

Орфографічний рядок

НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГУ

Орфографічний рядок

вича Стуса, українського письменника, мецената, культурного діяча, високоосвіченої людини, в українському суспільстві на сьогоднішній день існує дефіцит виховання інтелігентності [1]. Отож, на наше глибоке переконання, саме ретельно відібрані для шкільної програми літературні твори та сумлінно апробовані їх тлумачення мають виконати високу місію виховання душі інтелігентного українського громадянина, відповідального творця долі власної й державної.

Література:

1. Дмитро Стус [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.peoples.ru/science/philology/stus/>
2. Писатели США о литературе. Сборник статей. – Москва: Прогресс, 1974.
3. Gall, Meredith Damien. Handbook for Evaluating and Selecting Curriculum Materials (University of Oregon). – Boston – London – Sydney – Toronto: Allyn and Bacon, Inc., 1981. – 127 p.
4. The Teacher Educator's Handbook. Building a Knowledge Base for the Preparation of Teachers/ edited by Frank B. Murray. – 1st ed. – San Francisco: Jossey-Bass Publishers, 1996. – 757 c.